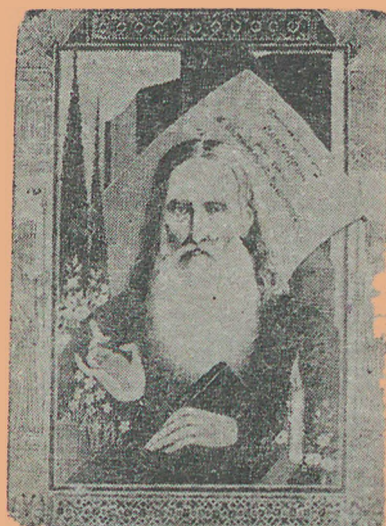

ԱՐՏԱՇԷՍ ՏԷՐ ԽԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍ

(1794 — 1964)

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՐԸ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔԶՆՑ. ՇՄԱԻՈՆԵԱՆ

(1750 — 1824)

ՊԵՏՐՈՒԹ, 1963

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Այս գրքով լոյս կ'ընծայուի Հայ մամուլին նուիրում Բ. ցուցահանդէսին առիթով: Ցուցահանդէսը նուիրում է Հայ. Աւետ. Գովէնի 40-ամեակին (1923 - 1963) եւ հայ լրագրութեան 170-ամեակին (1794 - 1964): Հաւաքողն ու ցուցադրողն է Արտաշէս Տէր Խաչատուրեան: Ցուցադրութեան դրում եմ 1794-էն մինչեւ հիմա լոյս տեսած 1) Օրաթերթեր, շաբաթաթերթեր, ամսաթերթեր, պարբերաթերթեր եւ տարեգրքեր (ձեռագիր, խմորատիպ, մեքենագիր, վիմատիպ եւ տպագիր), մէկ խօսքով այն բոլորը ինչ որ կ'իյնայ մամուլ անունի ներկայ բմբռնումին տակ. 2) Հայ մամուլի պատմութեան նուիրում ընդհանուր եւ մասնակի ուսումնասիրութիւններ. 3) Հայ նշանաւոր խմբագիրներու նկարներ: Այս բոլորին զումարը հազարի կը հասնի:

11 - 12 էջերուն մէջ տրուած ցուցակը կը ներկայացնէ արտասահմանի հայ մամուլին 1961-ի պատկերը:

: ԳՄՈՂՔԻ ԽՆԴՐԱՆՔ

:(3021) Կաթնուղի 17 (1944) ժողովրդ , (1956) Կաթնուղի

: *Alhulm p. qm h d h*

(ԿՅՈՂԻՈՒ ԿԿՑՆՈՒՄ)

ՆԱԿԵՎԱՍՏՈՆ ՎԻՍՈՂՈՒ ԵՌՆ

— Երբ զամբիկեցու եկկոսկաղաքսոր եզգով ժգտես՝ զտղովթատալն՝ սնչողո՞ւ
— Իսկ ստղզտիկալն՝ ք (կտեռտաղ՛մտիմզ)՝ զտղթլանեմլն՝ թժլլ լի՛նիսիսկ
զհրտատտալն՝ զտղ լի՛նկտատո՛ղոս՝ զտե տի զլ՝«մմմնեկլ»

: մմզգջտաեո՛ւ ռս զմզմաւ
 եւզմմ զվհե՛յ մկ մզգնմկատաոմշո մա ՚կտա զտաաեկաեկաե Բաեգեգկկ
 զտեեկԲա՛հ վաաաաաաաա ՚մք եկմա վաաաաաաաա մկ մաքա՛հ զադթ՛ւաե
 -կաաաաաաաա : խոկեմաեա՛հ մզմաւ ՚զ մզգզվթ՛ւակեկաա ՚մզգզվթ՛ւազ
 -աքեմաթ՛ զվմեաթմ վեեկաթմաե մկ մաքա՛հ աեզգջմաե զաեաաթմա՛
 -աազ՛ ՚զ մաեաաեա զԲաե մա ՚մզվթ՛ւաեաաաաաաաա մզ վաաաաաաաա հաաի
 -աեկաթ մկ մմվաաաքա մազ : մաթ՛ զվճաաա վ«մաաաեեկ» հզգա մկ
 ա՛ւա զթ-՛կ] : աեա՛հ 3(6)1 Բաաթ՛ աթաա աեմզ զհեաա Բազ՛վաազի

[illegible]

: Ժգժմեւ ոչ մզմտեաւ եամի
 թխալմ ցոհուցածի վրտաւ Եղեաւ փոխաւ մի Եղապարսպի : Ժժմեաւեաւ ու
 զմաճմեաւ Բաղասեւ մի ժգլմ ոչ հրապ մի Կմեաւմարի մի մզստաւ Կղլմ
 մի մք Եղապար Կառաւառն մի զամեաւեաւ զվ-6821 : Եամաւոյ վրմե
 -տալմի մի Խաղաւառն զտիւրաւաւաւ զվ-4821 : ԵամվՁ Բաղասեաւ
 -դի մի ոչ մժգլմի Եսեաթ մի Կխաւաղաւ զամզգժգլմեաւ զվժվաւաւաւ
 : զվրեղի զհմզիմեաւ հաղեաւմի մի զվզաւճմ Եւր : վղեւ մի վմաւ
 մթոյ Խաղաւառն մեմեաւ Եղաւ Կմք ժգլմի Եամզգլմի մզ
 մի Եամի զամզլ : Ժգլմ հաւաւաւ Եամի զաղթաւաւաւաւ
 զաւաղաւ Եսեաթ զհեաւմվՁ Բաղաւաւաւ մի ոչ Եամի մի հեաւի ոչ Եղաւ
 -տալ մզվթաւաւաւաւ Եւր : Ժգլմաւաւ Եսեաթ մի հղեղաւ մի ճհր
 զաւաղմաւ Կհր Ժաղ զլղաւաւաւաւ Բաղաւաւ : զվ-0921 : Ժժեաւ

սին կ'ուղարկեն տեղեկութիւններ: «Ազդարար»ի մէջ հրատարակուած կան Կովկասի եւ Անգրիկովկասի անցքերուն, ուստական պատերազմներուն, հայկական անցուղարձերուն, ինչպէս նաեւ Ֆրանսական Յեղափոխութեան դէպքերուն շուրջ տեղեկութիւններ:

Ամսագրին բաժանորդներուն թիւը շատ սահմանափակ էր, ինչ որ պիտի ըլլար իր դադարման պատճառներէն մին: Հնդկաստանի մէջ ունէր 28 բաժանորդ, Թրքահայաստանի մէջ 10, իսկ Ռուսահայաստանի մէջ բազմապատկառ աւելի լայն շրջաբերութիւն կը դառնէ, Ստեփաննոս Յովհաննէս Գուլամիրեանի ջանքերուն շնորհիւ:

Դժբախտաբար Հայ Առաջին Լրագիրը չկրցաւ գոյատեւել: Երկու տարուան գոյութենէ մը յետոյ կը դադրէր, նիւթական աղբիւրներու չգոյութեան պատճառով: Երկամեայ այդ շրջանին (1794 Հոկտ. 16 – 1796 Փետր.) հրատարակուեցան 18 տետրեր: Շմաւոնեան քհնյ. կ'ապրէր տակաւին 30 տարի եւ կը վախճանէր 1824-ին: Իր անունը յաւէտ անմոռանալի է հայ ժողովուրդին համար: Բացած էր նոր ազատ մեր մշակոյթի արտին մէջ եւ շուտով պիտի ունենար իր գործին արժանաւոր շարունակողները թէ՛ Հնդկաստանի եւ թէ՛ Վենետիկի մէջ:

Դժբախտութիւն է, որ մեր ձեռքը չէ հասած Շմաւոնեան քհնյ.-ի գիմանկարը: Այն ինչ որ կը ներկայացուի որպէս այդպիսին, Վիեննայի Միօթարեան Հայրերու գործն է, որոնք հայ լրագրութեան հարիւրամեակին տոթիւ, 1894-ին, Երեւակայական նկարով մը, ուղեցին պատուել հայ լրագրութեան նահապետը:

Յատկանշական երեւոյթը հայ լրագրութեան սկզբնաւորութեան այն է, թէ հայ կղերականներն են որ կը ստանձնեն նախաձեռնողի դերը: Տեսանք Շմաւոնեան քահանան, որ հիմնեց առաջին հայ թերթը: 1800 թուին, Հ. Ղուկաս վրդ. Ինճիճեան, Վենետիկեան վարդապետն էր, որ կը հիմէր «Տաքեգրութիւն» անունով տարեգիրքը, որ 1803-ին սկսաւ հրատարակուիլ «Եղանակ Բիւզանդեան» անունով եւ շարունակուեցաւ մինչեւ 1820 թուականը: Դարձեալ 1812 թուին Հ. Գրիգոր վրդ. Գապարաճեան հիմը կը դնէր Վենետիկի մէջ «Դիտակ Բիւզանդեան» երկշաբաթաթերթին, որ պիտի շարունակուէր մինչեւ 1816:

1821-ին, Կալկաթայի մէջ Մարտիրոս Մկրտիչեանի խմբագրութեամբ սկսաւ հրատարակուիլ «Շտեմարան»-ը:

Թրքահայեր Ռուսահայերէն առաջ կ'արթննան լրագրութեան

գործին մէջ: Յարոյ իր «Հայ Մամուլը» անուն աշխատասիրութեան մէջ, տպուած 1878-ին, խօսելով Թրքահայոց հայ մշակոյթի զարգացման, բերած նպաստին, կը գրէ. «Հայոց նոր զրահանութեան, լրագրութեան, մտաւոր շարժման, քաղաքական զարգացման ինչ-յիատիւր (նախաձեռնութիւն) անկասկած Տաճկաստանի հայերին է պատկանում: Նրանք է, որ առաջին անգամ հիմնեցին լրագիրներ ու ամսագիրներ, հրատարակեցին զրքեր ու զրքոյկներ, սկսեցին խօսել հայերի քաղաքական զրութեան վրայ, մի խօսքով՝ առաջին զարկը տուին Հայոց մտաւոր շարժմանը, որի հակահարուածը զգացուեցաւ եւ ռուսահպատակ հայերի մէջ»:

Թէ՛ Թրքահայաստանի եւ թէ՛ Ռուսահայաստանի մէջ, հայ լրագիրներու հրատարակութիւնը, հայու նախաձեռնութեան արդիւնքը չէ. երկու պարագային ալ կապուած է Օսմանեան եւ Յարական պետութեանց հետ: Սուլթան Մահմուտի հրամանով Իգմիրէն Պոլիս կը հրաւիրուէր Ալեքսանդր Պլաք անունով ֆրանսացին և անոր կը յանձնուէր պաշտօնաթերթ մը հրատարակելու պաշտօնը: Կը հրատարակուէր թերթը «Մօնիթօր Օթօման» (Ազդարար Օսմանեան) անունով եւ հետզհետէ անոր կը կցուէին զանազան բաժիններ: Հայերէն ալ լոյս կը տեսնէր այս թերթը՝ «Լրոյ Գիր Մեծի Տէրութեանն Օսմանեան» անունով, 1832 Յունուար 13-էն սկսեալ: Թերթը զանազան անուանափոխութիւններով պիտի շարունակուէր մինչեւ 1850:

Նոյն պարագաներուն մէջ լոյս կը տեսնէ Ռուսահայոց առաջին լրագիրը: Փոխարքայ իշխան Վորոնցով, հիմնելով ռուսերէն «Կովկաս» պաշտօնաթերթը, կ'ուզէ որ հրատարակուի նոյնին հայերէնը: 1846 Յունուար 12-ին լոյս կը տեսնէ առաջին թիւը, խմբագրութեամբ Յակոբ Կարինեանի եւ Միք. Պատկանեանի: Կ'ունենայ 2 տարուան կեանք:

Թրքահայոց բ. լրագիրը կը զառնայ «Շտեմարան Պիտանի Գիտելեաց»ը, որ կը տպուի Զմիւռնիոյ մէջ, 1839-ին, բողոքական միաբնակներու ձեռքով: Տեւեց մինչեւ 1854: 1855-ին Պոլսոյ մէջ սկսաւ տպուիլ «Աւետարեք»ը, ամբրիկացի բողոքական միաբնակներու ձեռքով, որ տեւեց մինչեւ Ա. Համաշխարհային Պատերազմ: Այդ օրերուն կը սկսի հրատարակուիլ «Արշալոյս Արարատեան»ը, որ ամբողջ կէս դար (1840-1886), եղաւ հայ լրագրութեան փայլուն աստղերէն մին:

1843-ին, Վենետիկի մէջ սկսաւ հրատարակուիլ, խմբագրութեամբ Հ. Գարրիէլ Այվազովսքիի (նշանաւոր ծովանկարիչին եղ-

քայլը), «Բագմավէպ»ը, որ իր ետին ունենալով ամբողջ միաբանութեան մը կռուանը, առանց զադարի կը շարունակէ այսօր իր 119-ամեայ ընթացքը:

1846-ին, Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանը ուղեց ունենալ իր պաշտօնական օրկանը՝ «Սուրիանդակ Կոստանդնուպոլսոյ» անունով, որ ժամանակի ընթացքին փոխուելով առաւ «Հայաստան» – «Մասիս» – «Արեւելք» – «Բիւզանդիոն» անունները եւ տեւեց մինչեւ նախկին Համաշխարհային Պատերազմ: Մենք բախտը ունեցած ենք թղթատելու այս ամբողջ շարքը եւ գտած ենք, որ մեծ արժէք կը ներկայացնէ աշխարհարար լեզուի զարգացման եւ աղբաղբահան նիւթերու տեսակէտէն: Հրաջեայ Աճառեան իր «Պատմութիւն Հայոց Նոր Գրականութեան» գրքոյկին մէջ խօսելով այս թերթերու շարքին մասին, կը գրէ. «Սուրիանդակ – Հայաստան – Մասիս – Արեւելք – Բիւզանդիոն շարքը, իբրեւ մի անընդհատ յաջորդութիւն, միեւնոյն ուղղութեամբ եւ ոճով շարունակեցին հայերէն լեզուի մշակման գործը: Այդ շարքը, մանաւանդ «Մասիս»ը, Հայ մտքի մեծագոյն աշխատանոցն էր. այնտեղ ստեղծուեցան, առաջարկուեցան, քննադատուեցան, կազմուեցան եւ քաղաքացիութեան իրաւունք ստացան բազմաթիւ հայերէն նոր բառեր, գիտական, գրական, ուսումնական ու հասարակական կեանքի վերաբերեալ բառեր, պաշտօնական լեզուի դարձուածքներ եւ երէ այսօր հայերս ունինք քիչ շատ մշակուած լեզու, կանոնաւոր գիտական ու պաշտօնական լեզու, այդ պարտական եմք գլխաւորապէս Մասիսին»:

Պատմական հայրենի հողին վրայ առաջին լրացիւրը կ'ըլլայ «Արծուի վասպուրական»ին, որ կը տպուի Խրիմեան Հայրիկի կողմէ՝ 1858-ին, Վարադաջ վանքին մէջ: Իր սաներէն Գարեգին վրդ. Սրուանձտեանցի խմբագրութեամբ է, որ հայրենի հողին վրայ երկրորդ լրացիւրը կը հրատարակուի Մշոյ Ս. Կարապետի վանքին մէջ, 1863-ին, «Արծուիկ Տարօնոյ» վերնագրով: Մինչեւ Օսմ. Սահմանադրութիւնը Թուրքիոյ ներքին գաւառներու հայութիւնը պիտի մնար առանց լրացիւրի: Այդ շրջանին է, որ տպարաններ կը բացուին եւ լրացիւրներ կը հրատարակուին:

Թուրքիոյ ներքին գաւառներու հայ մամուլը կը ներկայացնէր հետեւեալ պատկերը՝ 1911-ին. — «Աշխատանք», շարաթաթերթ (Իզմիր). «Բիւքանիա», շարաթաթերթ (Նիկոմիդիա կամ Իզմիր). «Դաշինք», օրաթերթ (Իզմիր). «Նրկիր», շարաթաթերթ (Ատարս-գար). «Նփրատ», երկշարաթաթերթ (Խարրերդ). «Յառաջ», շարաթը երկու անգամ (Կարին). «Նոր Այգ», ամսաթերթ (Մարզոռան).

«Պարտիզակ», վեցամսեայ (Պարտիզակ) . «Փարոս», ամսաթերթ (Պարտիզակ) . «Փեքակ», կիսամսեայ (Կիրատոն) . «Անդրանիկ», չարաթաթերթ (Սերաստիա) : (Սահակ-Մեսրոպ, Գաւառին Տարե-յոյցը, Ա. տարի, 1911, էջ 235 - 36) :

Գալով Կովկասահայութեան, «Կովկաս»-ի յաջորդեց Ռուսա-հայերու երկրորդ թերթը՝ «Արարատ» (1850) թիֆլիսի մէջ, խմբ-րագրութեամբ Գարրիէլ Ա. քհնյ. Պատկանեանի : Թէեւ շատ կարճ տեւեց, սակայն պատիւն ունի ռուսահայ առաջին աշխարհարար թերթը ըլլալու :

1858-ին Մոսկուայի մէջ սկսաւ հրատարակուիլ «Հիւսիսա-փայլ»ը, խմբագրութեամբ Ստ. Նազարեանցի եւ Միք. Նալպանտեա-նի : Թերթը հետաւոր Մոսկուայի մէջ զարձաւ յեղափոխութեան քա-րոյիչը :

Որքան մօտենանք 20-րդ դարուն, այնքան պիտի տեսնայ Հայ լրագիրներու թիւը եւ հետզհետէ մասնագիտական ուղիներով : Այդ տեսն է, որ Արեւելեան Հայաստանի մէջ պիտի տեսնենք «Փորձ», «Մուրն», «Լուսնայ», «Արարատ», «Ազգագրական Հանդէս», «Ա-րաքս», «Նոր Պար», «Տարագ» օրաթերթերն ու ամսագիրները, իսկ Արեւմտեան Հայաստանի մէջ եւ այլուր «Ծաղիկ», «Արեւելեան Մա-մուլ», «Հայրենիք», «Անահիտ», «Հանդէս Ամսօրեայ», «Ազատա-մարտ» եւ ուրիշներ : Ասոնք իրենց գոյութիւնը կը պահեն մինչեւ Ա. Համաշխարհային Պատերազմ : Ասոնց մեծ մասը կուլ կ'երթայ պա-տերազմին, իսկ միւսները կը պահեն իրենց գոյութիւնը :

ՅԵՏ-ՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

1915-ը, ինչպէս Հայ մշակոյթի բոլոր մարզերուն, նոյնպէս Հայ լրագրութեան կը բերէր անչաքացումի շրջան մը, որ պիտի տե-ւէր մինչեւ 1920-22 : Այդ շրջանին, անշուշտ որ լրագիրներ ունինք, սակայն թիւը շատ չէ : Հետզհետէ ամէն զաւուր պիտի ունենայ իր թերթերը եւ այսօր արտասահմանը առանձին ունի 130-ի մօտ օրա-թերթեր, ամսագրեր ու պարբերաթերթեր :

Թրքահայաստանի մէջ, ուր տարածուած էր թրքերէնը, հե-տզհետէ սկսած են լոյս տեսնել հայաստա. թրքերէն թերթեր, որոնց թիւը կը հաշուուի 21 : Եւրոպական ազգերու՝ հայկական հարցը ծանօթացնելու մտքով սկսած են հրատարակուիլ Ֆրանսերէն եւ Անգլերէն լեզուներով թերթեր : Իսկ ներկայիս, նոր պայմաններու բերումով, շատցած են անոնց թիւը, որոնք սնունդ կը հայթայթեն Հայ լեզուին անծանօթ հայորդիներուն :

ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ՓԱՆԱԿ

Արդեօք մինչև մեր օրերը քանի՞ հայկական թերթեր լոյս տեսած են: Կու տանք նիւթին մասնագէտներուն կարծիքները: Գարեգին Լեւոնեան տարիներով մեր մէջ նիւթին մասնագէտը մնացած է: 1894-ին, հայ լրագրութեան հարիւրամեակին առթիւ, հրատարակած «Հայոց Պարբերական Մամուլը» աշխատասիրութեան մէջ, անոնց թիւը կու տայ 173, առաւել 17 հայատառ տաճկերէն թերթեր: Գրքին վերջաւորութեան հետեւեալ միամիտ կարծիքը կ'աւտայայտէր. «Ներկայիս բնութեցանութեան ծաւալումը կարծել է տալիս, որ հարիւր տարի յետոյ՝ 1994 թուականին, հայ լրագրութեան թիւը կը կրկնապատկուի» (էջ 556): Ան 1934-ին, հայ պարբերական մամուլի նոր ցանկ մը պիտի պատրաստէր եւ պիտի տեսնէր թէ տակաւին 1944-ը չեկած, հայ թերթերուն թիւը զլած անցած էր իր նախատեսութիւնը, ութը անգամով: Ան կը ցուցակաւորէր 1600-ի մօտ թերթեր:

Սուրիահայ Տարեցոյցի Ա. տարւածն (1924) մէջ տպուած ցուցակի մը մէջ (էջ 270), մինչև 1924 հայերէն տպուած թերթերուն թիւը կը արուի 650: Ո՞վ է կազմողը եւ ուրիշ՞ քաղած է այս տեղեկութիւնը, մեզի համար անյայտ է:

Հայր Մկրտիչ Պոստրեան իր Հայ Հանրագիտակի (1938) յառաջարանին մէջ, ակնարկելով Գարեգին Լեւոնեանի տուած վերոյիշեալ թիւին, զայն կը բարձրացնէր 2600-ի: Ատիկա պարզ գրչի խօսք է, թէ ոչ վիճակաւորութեան վրայ կատարուած հաշիւ, մեզի համար կը մնայ անլոյծ:

Արտաշէս Կարինեան 1956-ին կը հաստատէր, թէ «Իր ծագման օրից մինչեւ այսօր հրատարակուած հայ պարբերականների թիւը չորս հազարից աւելի է» (Ակնարկներ Հայ Պարբերական Մամուլի Պատմութեան, Ա. հատոր, էջ 8): Այս վերջին գումարը քիչ մը առասպելական է:

Յովհ. Պետրոսեան, որ եռահատոր ցուցակ մը պատրաստած է (1954-57), կրցած է 2000-ի մօտ թերթեր ձեռքի տակ ունենալ: Մեր կարծիքը տարրեր է: Մօտաւորապէս 2500-2600 թերթեր պէտք է ունեցած ըլլանք:

Հայ մամուլի լիակատար ցուցակ մը անհրաժեշտ է: Յովհաննէս Պետրոսեանի գործը թերի է: Անհրաժեշտ է որ Հայաստան եւ Արտասահման գործակիցին, նախ հաւաքելու հայ մամուլի բոլոր հաւաքածոները, ապա անոնց ցուցակը կազմելու համար: Անկարելի է

Հայ մամուլի ճշգրիտ քանակը տալ, եթէ չկատարուի թերթերը մէկ-տեղելու այս նախապատրաստական աշխատանքը:

ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ՆԵՐԿԱՅ ՓԱՆԱԿԸ

Հայ առաջին թերթէն մինչեւ մեր օրերը հրատարակուող թերթերուն թիւին տեղեկանալէ ետք, անհրաժեշտ է զիտնալ, թէ քանի՞ Հայ թերթ լոյս կը տեսնէ Հայաստանի եւ Արտասահմանի մէջ: Դժ-ւար է այս հարցին պատասխանել: Միայն հյակական մեծ մատենա-դարաններուն պատասխանատուները կրնան ասոր պատասխանել:

Ի՞նչ է Արտասահմանի Հայ թերթերուն թիւը: Մեր պատրաս-տած ցուցակը 130-ի շուրջ ցոյց կու տայ, մէջը հաշուած հայրենակ-ցական եւ այլ կարգի հրատարակութիւնները:

Շատ ճշնեցանք Հայաստանի ներկայ մամուլին ճշգրիտ քա-նակը զիտնալու համար, սակայն մեր ջանքերը ապարդիւն մնացին: Այդ պատճառով պիտի դոհանանք 1953-ի քանակը տալով: Յովհ. Պետրոսեան այս մասին կը գրէ. «Այժմ ռեսպուբլիկան ունի 48 թերթ, որոնցից 8-ը ռեսպուբլիկական, 2-ը քաղաքական, 29-ը շր-նային, 9-ը Փարրիկա-դործարանային: Այդ 48 թերթերից՝ 42-ը լոյս են տեսնում հայերէն, 3-ը՝ ռուսերէն եւ 3-ը՝ ադրբեջաներէն» («Ազդարար», օրաթ., Ա. տարի, թ. 305, էջ 2):

Չենք սխալուիր, եթէ ըսենք որ այսօր անոնց թիւը 50-ի շուրջ է:

Ուրիշ կարեւոր խնդիր մըն է, թէ ի՞նչ է եղած Հայ թերթերու տպաքանակը: Դժուար է ասոր պատասխանել, որովհետեւ թերթի պատասխանատուները նման բաներ չեն յայտարարեր: Բայց կարելի է գնահատել: Հայ թերթերը գլխաւորաբար կը սպառին իրենց հրա-տարակուած քաղաքներուն եւ երկիրներուն մէջ, ուստի լայն սպա-ռում չունին: Անոնց տպաքանակը Արտասահմանի մէջ կը տարուե-րի 1-3 հազարի միջեւ: Հայաստանի մէջ պետական եւ կուսակցական թերթերը կրնան աւելի տպաքանակ ունենալ:

Արդար է հոս յիշել այն թերթերը, որոնք 50 տարուան կեանք ունեցած են եւ մինչեւ այսօր իրենց գոյութիւնը կը պահեն: Կու տանք անոնց սկզբնաւորութեան տարեթիւը.

«Բազմավէպ» (Վենետիկ) 1843, «Հանդէս Ամսօրեայ» (Վիեն-նա) 1887, «Հայրենիք Օրաթերք» (Պոսթըն) 1899, «Ներսիսապետ Հայաստան» (Նիւ Եորք) 1903, «Ժամանակ» (Պոլիս) 1908, «Ասպա-րէզ» (Ֆրէզնո) 1908, «Հայաստանի Կոչնակ» (1901):

ՀԱՅ ԽՄԲԱԳԻՒՐՆԵՐ

Մեր դնահատանքի խօսքը ունինք ըսելու հայ խմբավիրներուն, որոնք իրենց խմբադրութեան համեստ սեղաններէն, սերունդներ դաստիարակած են եւ մինչեւ այսօր կը շարունակեն իրենց սըրբազան գործը: Հայ լրագրութենէն անրաժան են անունները (առաջին խմբավիր) հրատարակիչ Տէր Յարութիւն քհնյ. Շմաւոնեանի, Ստ. Նազարեանցի, Կարապետ Իւթիւճեանի, Գրիգոր Արծրունիի, Սյաճեանի, Արփիար Արփիարեանի, Արշակ Զօպանեանի, Շաւարշ Մխաբեանի, Մանուկ Ասլանեանի եւ տակաւին շարանը համեստ աշխատատուրներու, որոնք ամէն զրկանք կրելով լոյս կ'ընծայեն հայ թերթը:

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԵՐԸ

Ա) Հայ լրագիրները եղած են Հայ աշխարհաբար լեզուի զարգացման օրրանը: ԺԹ. դարու առաջին կիսուն եւ նոյն դարուն երկրորդ կիսուն հրատարակուող թերթերուն բաղդատութիւնը, մեզ պիտի բերէր այս հաստատումին: Կամ բաղդատեցէք մեր այսօրուան աշխարհարարին հետ եւ դուք պիտի տեսնէք այն անջրպետը, որ դուրսիւն ունի երկուքին միջեւ: Գիտական ըլլալու համար պէտք է մէջբերումներ կատարէինք, սակայն տեղի չգոյութիւնը կը ստիպէ մեզ զուսպ ըլլալ:

Բ) Փորձաքար սկսնակ հայ գրական մշակներուն: Մեր զրոգները, առանձին զրքերու հրատարակութենէն առաջ, աշխատակցած են այդ թերթերուն: Հոն է որ կազմաւորած են իրենց ոճը: Հայ լրագրութիւնը այն թանգարանն է, ուր կը քնանան մեր զրոգներու մեծագոյն մասին գրութիւնները: Այդ թանգարանէն զիտցան օգտուելի «Նահատակ Գրադէտներու Բարեկամներ»ը եւ լոյս ընծայեցին արժէքաւոր շարք մը:

Յարկան եւ օսմանեան զրաքննութեան պատճառաւ, զժուարէր առանձին զրքերու հրատարակութիւնը: Թերթերուն հանդէպ աւելի թոյլատու ողի կը ցուցարբերուէր: Մեր զրագէտներուն մեծ մասը այս պատահութիւնը օգտագործած է:

Գ) Գրականութեան ժողովրդականացում: Գրել կարգալը, որ մինչեւ լրագրութեան երեւան դալը, մեծ մասամբ հայ կղերին ձեռքը կը գտնուէր, դարձաւ հայ ժողովուրդին սեփականութիւնը եւ զըզրոցին հետ հայ լրագրութիւնն է որ կրթութեան տարածիչը հանդիսացաւ:

Արտասահմանի մէջ հայաստահպանման ղէնքեր կը փնտռենք: Հայ մամուլը, հայ եկեղեցիին եւ զպրօցին կողքին կը ներկայանայ զլիաւոր ղէնքերէն մէկը: Արժէքի այդ գիտակցութեամբ մօտենանք անոր եւ զօրավիզ կանգնինք անոր գոյատեւման:

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Հոս նկատի առած ենք Վլխաւորարար այն զործերը, որոնք Հայ մամուլի ամբողջական ցուցակը ներկայացուցած են կամ վերլուծած անոր ամբողջական պատմութիւնը:

1) Հայր Գարեգին Վրդ. Զարրհանէլեան, Հայկական Մատենագիտութիւն, Վենետիկ, 1883: Երկասերոյը հայ զրքերու կողքին հպանցիկ կերպով կը յիշատակէ նաեւ հայ թերթերը, այրուրենական կարգով:

2) Հայր Գրիգորիս Վրդ. Գալէմքեարեան, Պատմութիւն Հայ Լրագրութեան, Վիեննա, 1893: Կ'ընդգրկէ 1794-1860 տարւած թերթերու ցանկը (232 էջ):

3) Գարեգին Լեւոնեանց (Աշուղ Զիւանիլի որդին) ունի երեք զործեր, որոնք նուիրուած են այս նիւթին.

ա) Հայոց Պարբերական Մամուլը, Ալեքսանդրապոլ, 1895: Արժանացած է Իզմիրեանց մրցանակին: Լոյս տեսած է հայ լրագրութեան հարիւրամեակին առթիւ:

բ) Լիակատար Ցանկ Հայ Լրագրութեան 1794-1904, «Լոյս», Օրացոյց Հանդէս, Ե. Թովհեան, 1905, էջ 595-610:

գ) Հայոց Պարբերական Մամուլը, լիակատար ցուցակ հայ լրագրութեան՝ սկիզբից մինչեւ մեր օրերը, 1794-1934, Երեւան, 1934:

4) Հայր Մկրտիչ Վրդ. Պոստրեան, Հայ Մամուլը Տասնեւհինգ Տարուան Մէջ (1794-1909): Այս զործը Հայր Գալէմքեարեանի գրքին շարունակութիւնը կը հանդիսանայ:

5) Հայր Ռաֆայէլ Վրդ. Կարապետեան, Լիակատար Ցուցակ Հայերէն Լրագիրներու, որոնք կը գտնուին Միխրաբեան Մատենադարանին մէջ ի Վիեննա (1794-1921), Վիեննա, 1924:

6) Յովհաննէս Պետրոսեան, Հայ Պարբերական Մամուլի Բիւրիոգրափիա.

Հատ. Ա. 1794-1900, տպուած 1956-ին.

Հատ. Բ. 1900-1956, տպ. 1957-ին.

Հատ. Գ. ըսկէսկեան մամուլ, 1902-1954, տպ. 1954-ին:

7) Արտաշէս Բ. Կարինեան, Ակնարկներ Հայ Պարբերական Մամուլի Պատմութեան, Հատ. Ա., 1956, Հատ. Բ., 1960:

Հայ Մամուլին նուիրուած այս աշխատութիւնները ցուցադրութեան գրուած են: Մասնակի աշխատութիւններ ալ նկատի առնուած են ԼԼ կը ցուցադրուին իւրաքանչիւր երկրի թերթերուն բաժնին մէջ:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԸ

● ԱՄԵՐԻԿԱ (ՀԻՆԱ.)

Օրաթ. – Հայրենիք, Պայքար.

Երկօրեայ. – Լրաբեր.

Եռօրեայ. – Ասպարէզ, Երիտասարդ Հայաստան, Նոր Օր.

Շաբ. – Կոունկ, Մշակ, Նոր Աշխարհ, Շաբաթաբերքիկ, Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, The Hairenik Weekly, The Armenian Mirror Spectator.

Աժս. – Հայց. Եկեղեցի, Հայաստանի Կոչնակ, Հայրենիք, Զայն, Յուշարար – Միութիւն, Տանար, The Armenian Church, Hoosharar, Pilgrim's Progress.

Պարբ. – Արծուի վասպուրական, Գերմանիկ, Ծիրանի Գօտի, Հայ Սիրտ, Զայն Սեբաստիոյ, Ճրագ, Մայր Եկեղեցի, Նոր Այնթապ, Նոր Արաբկիր, Նոր Խարբերդ, Նոր Կեսարիա, Նոր Մալաթիա, Նոր Սեբաստիա, Պապ-Ուլստի, Վարագ, The Armenian Guardian, The Armenian Review.

Տարեկերթ – Պայքար.

● ԱՄԵՐԻԿԱ (ՀԱՐԱՆ.)

Օրաթ. – Արմենիա.

Շաբ. – Հայ Կեանք, Շաբաթուք, Սուրհանդակ.

Աժս. – Հայ Կեդրոն, Նաւասարդ, Նոր Հանրն.

Պարբ. – Կալֆ. Revista Armenia.

● ԱՆՍՏՐԱԼԻԱ Աժս. – Լոյս, Զայն.

● ԱՆՍՏՐԻԱ Աժս. – Հանդէս Ամսօրեայ.

● ԵԳԻՊՏՈՍ

Օրաթ. – Արեւ, Յուսաբեր.

Շաբ. – Արաֆս, Սաւառնակ.

● ԵԹԻՈՎՊԻԱ Պարբ. – Փիւնիկ.

● ԹՈՒՐԿԻԱ

Օրաթ. – Ժամանակ, Մարմարա.

Շաբ. – Արշաւ, Ժողովուրդի Զայն, Կավոօշ.

Երկչ. – Դար, Քուլիս.

Աժս. – Շողակաթ, Ս. Յակոբ, Ս. Փրկիչ, Պարտէզ.

Պարբ. – Հանդէս Մշակոյթի, Սան.

Տարեկ. – Երջանիկ (Բաղրամ Թեւեան), Ժողովրդական Տարեգիրք.

● **ԻՏԱԼԻԱ**

Աժս. – Բագմավէյ, Ընտանիք.

● **ԼԻԲԱՆԱՆ**

Օրաթ. – Ագդակ, Այգ, Արարատ, Զարթօնք.

Շար. – Մասիս, Յառաջ, Նայիրի, Նոր Կեանք, Սփիւռք.

Երկշ. – Զանաւէր.

Աժս. – Ակօս, Արարատ Գրական, Աւետիք, Բժիշկ, Խօսնակ, Հասկ, Շիրակ, Պատանեկան Արձագանգ.

Պարբ. – Աւելի Կեանք, Գլաճոր, Լոյս, Կայծ, Հորիզոն, Ճրագ, Նուիրում, Ուսանող, Զահակիր, Պատգամաբեր, Սիփան.

Տարեկ. – Ամենուն Տարեգիրքը (*Կարօ Գէորգեան*), Միջնաբերդ (*Պօղոս Սնապեան*).

● **ԿԻՊՐՈՍ**

Շար. – Յենարան.

Պարբ. – Այգ.

● **ՅՈՐԴԱՆԱՆ** Աժս. – Սիոն.

● **ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ**

Օրաթ. – Ազատ Օր.

Շար. – Երկիր.

● **ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ**

Օրաթ. – Ալիք.

Աժս. – Լուսաբեր.

Պարբ. – Նոր Էջ.

● **ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ** *Եռօրեայ* – Երեւան.

● **ՌՈՒՄԱՆԻԱ** Օրաթ. – Նոր Կեանք.

● **ՍՈՒՐԻԱ**

Օրաթ. – Արեւելք.

Շար. – Արեւելք Մարգաշխարհ.

Աժս. – Մարանաթա (*Հայ. եւ Թրք.*)

Պարբ. – Բարձունք, Հայ Ծերանոց, Նոր Մարաշ.

● **ՖՐԱՆՍԱ**

Օրաթ. – Յառաջ.

Շար. – Աշխարհ, Խթան.

Աժս. – Բանբեր, Զուարթնոց, Հայաստան, Հայ Բոյժ, Շինարար, Le Lumignon, Notre Voix.

Պարբ. – Անդաւոտան, Եկեղեցին Հայկական.

Տարեգիրք – Հայուն Տարեցոյցը (*Վարդան քէնյ. Ժամկոչեան*) :

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅ ԴԱՅ ՄԱՍՈՒԼԸ

	Օրաթ.	Եռօրեայ	Շաբ.	Երկշ.	Ամս.	Պարբ.	Տարեգ.	Գ
Ամերիկա (Հիւս.)	2	4	6	—	9	17	1	39
Ամերիկա (Հարաւ.)	1	—	3	—	3	2	—	9
Աւստրալիա	—	—	—	—	2	—	—	2
Աւստրիա	—	—	—	—	1	—	—	1
Եգիպտոս	2	—	2	—	—	—	—	4
Եթովպիա	—	—	—	—	—	1	—	1
Թուրքիա	2	—	3	2	4	2	2	15
Իսպիա	—	—	—	—	2	—	—	2
Լիբանան	4	—	5	1	8	11	2	31
Կիպրոս	—	—	1	—	—	1	—	2
Յորդանան	—	—	—	—	1	—	—	1
Յունաստան	1	—	1	—	—	—	—	2
Պարսկաստան	1	—	—	—	1	1	—	3
Պուլկարիա	—	1	—	—	—	—	—	1
Ռումանիա	1	—	—	—	—	—	—	1
Սուրիա	1	—	1	—	2	3	—	7
Ֆրանսա	1	—	2	—	7	2	1	13
	<u>16</u>	<u>5</u>	<u>24</u>	<u>3</u>	<u>41</u>	<u>39</u>	<u>6</u>	<u>134</u>

ՑՈՒՑԱԴՐՈՒՈՂ ՄԱՍՈՒԼԻ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՑԱՆԿ

Յարմար դասեցինք այս զբոբիկին մէջ մասնաւոր տեղ մը յատկացնել ցուցադրուող թերթերուն ընդհանուր ցանկին, որպէսզի Հայ մամուլի ցուցակադրութեամբ զբաղող անձերուն ուղեցոյց մը տանք: Այս ցանկէն զուրս ձգուած են ներկայիս լոյս տեսնող թերթերուն անունները, որոնք յիշատակուած են արդէն էջ — ի մէջ:

ԱՄԵՐԻԿԱ (Հիւս. և Հար.)	Լուսաւորիչ	Հնչակ
Ազգ	Լրատու	Ձայն Սեբաստիոյ
Ազգ-Պահակ	Ծօ վառ.	Ճրագ
Ամերիկա	Խորհրդ. Հայաստան	Մաւիս
Ամբոց	Կանառ	Մարաշ
Արագած	Կաւֆ (հիւս.)	Մրցաստան
Արարա	Կաւֆ (հար.)	Յոյս
Արարատ	Կայծ	Ջահակիր
Արգէնս	Կանթեղ	Ջահակիր
Արծիւ	Կանթեղ	Ջահակիր
Արփի	Կարմիր Խաչ	Նաւասարդ
Արօր	Կեմաց Ճամբան	Նոր Գիր
Աւետագիր	Կոան	Նոր Կեանք — Արօր
Բանուոր	Կոունկ	Նորոգումն
Բուժակ	Կոունկ (հանդէս)	Հայց. Եկեղեցւոյ
Գիտական Շարժում	Հայ. ի Ձայն	Նոր Օր
Գիտարանը	Հայ Աւետ. Լրատու	Նոր Թօմարգա
Երեւան Հանդէս	Հայ Բժիշկ	Պայքար (Ամս.)
Եռանդ	Հայ Կ. Խաչ	Պալ-Ուխտի
Ջարթօնք	Հայ Մամուլ	Ռահնիւմա
Ջուարթնոց	Հայ Մամուլ	Սադայէլ
Լոյս (կրօն.)	Հայ Սիրտ	Սօցիալիստ Հայաստան
Լոյս (գիտ.)	Հայ Վաստակ	Վերածնութիւն
Լուսաբեր	Հայք	Տարօնի Արծիւ
Լուսաւորիչ	Հայ Օգն. Միութիւն	Տարոս

Տեղեկատու

Տիգրիս

Յախաւել

Փարոս

Փիւնիկ

Փրկութիւն

Անդերքհոյ

Armenia

Arm. Affairs

» Bulletin

» Guardian

» Herald

» Review (1928)

» Tribune

Echo

Forerunner

Nev Armenia

News Bulletin

Union Armenia

Տարեգրքեր

Ամերիկ. Հանրագիտ. (1913) Հունձ

Ամերիկահայ Հանրագիտակ Հրեղէն Սիւն

Արշալոյս

Ջուարքապատում

Հայ կեդրոն

Հայրենիք

Հնչակեան

Վերելք

Վտակ

ԱՆԳԼԻԱ

Դադափար

Նոր կեանք

Վաղուան Զայնը

Ararat

Massis

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Հայաստան

Զարթօնք

ԵԳԻՊՏՈՍ

Ամսօր. Տեղեկագիր

Աշխատանք

Աւետարանի Զայնը

Գրասէրի Առաջնորդ

Զարթօնք

Զարթօնք

Ժողովուրդ

Լուսաբեր-Արեւ

Լուսարձակ

Կայծակ

Կեանք եւ Գիր

Համասպրամ

Հայ բուժակ

Հայ Դպրոց (1933)

Հայ Դպրոց (1938)

Հայ Վարժարան

Հոսանք

Հունձ

Հրեղէն Սիւն

Մալէշ

Միութիւն

Յուսաբեր (Ամս.)

Նոյեան Աղաւնի

Նոր Սերունդ Մշակոյթ

Նոր Շարժում

Որբունի

Սկաուտին Զայնը

Փունջ

Տարեգրքեր

Եգիպտահայ (1926)

Եգիպտահայ (Պարթեւեան) Դարման

Կեանք եւ Գիր

Ջահակիր

Սարկաւագին

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ

Սօցիալիստ

ԹՈՒՐԻԻԱ – ՊՈԼԻՍ

Ազատամարտ

Ազդակ

Ազդարար

Անուշապուր

Անուշապուր – Պատկեր

Առաւօտ

Առետուր

Աստղիկ Արեւելեան

Արագած

Արամազդ

Արեւելք (օր.)

Արեւելք (շաբ.)

Արեւելք (երկշ.)

Աւետաբեր

Աւետաբեր Տղայոց Համար

Բանասէր

Բանբեր Պարտիզակեան

Բարձրավանք

Բիւզանդիոն

Բիւքանինա

Բիւրակն (գրակ.)

Բիւրակն (առետուր.)

Բժիշկ

Բուրաստան

Բուրաստան Մանկանց

Բուրաստան Ս. Սահակեան

Գիտական Շարժում

Գիւղատնտես

Գրակ. եւ Իմաստասիր.

Շարժում

Դարման

Էննի Էօմբ

Երեւակ

Երկիր

Երկունք	Հայ Խօսնակ	Շիրակ (գրակ.)
Երկրագունտ (1865)	Հայ Խօսնակ (1941)	Շիրակ (առեւտր.)
Երկրագունտ (1870)	Հայ Խօսնակ Մանկանց	Ոստան
Զարթօնք	Հայ Դպրոց	Ուսանող
Թատրոն	Հայ Կին	Պատկեր (1890)
Թօ	Հանրագիտակ	Պատկեր (1927)
Ժամանակ Հանդէս	Հայ Պատանի	Պարբ
Հաշտենից	Հայ Սկաւուտ (1914)	Պարտիզակ
Իգնատ Աղա	Հայ Սկաւուտ (1918)	Ռուզմամէ Մասիսի
Իրաւագէտ	Հի-Հի-Հի	Ռուզմամէի Մէմուռայէ
Իրաւունք	Հոս-Հոս	Հաւատիս
Լոյս (Երգիծ.)	Զայն Հայրենեաց	Սոյսակ
Լոյս (Փափագեան)	Ճակատամարտ	Վաստակ
Լոյս (Անտոնեան)	Ճակատամարտ (գիւղատըն-վարագայի Հաւատիս	Վերածնունդ
Լուսարձակ	տեսական)	Վերածնունդ
Լոյս Շաբ. Կանանց	Ճակատամարտ (մանկա-վերջին Լուր	Տանար
Լրոյ Գիր	վարժական)	Տանար Մանկանց
Խարագան	Ճաշակ Ոսկեղ. Դպրութեան	Տնտես
Խելօք Դաւիթ	Ճառագայթ	Փարոս
Խիկար	Մամուլ	Փերակ
Խօսնակ Հայց. Եկեղեցւոյ	Մանանայ	Փիւնիկ
Ծաղիկ (Անտոնեան)	Մասիս (օր.)	Փնջիկ
Ծաղիկ (Զօպանեան)	Մասիս (Ամս.)	Փունջ Օրագիր (1869)
Ծաղիկ (Զիլինկիրեան)	Մարմնամարգ	Փունջ
Ծաղիկ (Զաւեշտաք-երթ.)	Մեղու	Փունջ (նոր շրջան)
Ծիլն Աւարայրի	Մեհեան	Քանի
Կայծ	Մեմուռայէ Հաւատիս	Օրագիր Ծիլն Աւարայրւոյ
Կառափնատ	Միմոս	Օրէնք
Կաւէ Արձան	Մօտա	Ֆէլէք
Կարդացէք Զիս	Յայտարար Գիր Լրոյ	Տարեգիրք
Կապոջ	Յոյս	Անկուտիի
Կապոջ (նոր շրջան)	Նոյեան Աղաւնի	Ապուշներու
Կետուր	Նոր Լուր	Առաւօտի
Կիլիկիա (բժշկական)	Նոր Հայաստան	Արմաղան
Կոհակ	Նոր Հոսանք	Բժշկական
Կտիքներ Սկիւտարցիներ-	Նոր Օր	Գիւղատնտեսի
բուն	Շանք	Գրականի
Կրթարան	Շեյիոր	

Երգիծական (Օտեան)	Հայկունի	Արարատ (Մարգ.)
«Երեւան»ի	Հշմարտութիւն	Արեւ
Զուարթնոց	Մենտոր	Արփի
Թէոդիկ	Յոյս	Աւետաբեր
Ժողովրդական	Պոնոնոս	Բանուորական Միութիւն
(Պէրպէրեան)	Սլաֆ	Գիրք Գրականութեան եւ
Ժողովրդական (1949)	Վանտոսպ	Արուեստի
Լոյս	Փարոս	Գրական Կայծեր
Կավոօշի (1911)	Փեքակ	Երիտասարդ Հայուհի (հին)
Կավոօշի (1948)	Արարա	Երիտասարդ Հայուհի (նոր)
Կիկօ	Նոր Սերունդ (հմոր.)	Զանգու
Հայկաշէն	Նոր Սերունդ	Զարթօնք Սփոր
Հայուն (Ս. Մեսրոպ)	Տարոս	Զարթօնք (արար.)
Հայրենի (Ս. Մեսրոպ)		Էֆնոմֆա
Հոս-Հոսի	ԻԶՄԻՐ	Ժողովածու
Մեր Տարեցոյցը	Արեւել. Մամուլ	Ժողովուրդ
Միմոս	Արշալոյս Արարատեան	Ժողովուրդի Զայն (Շար.)
Մշակոյթ	Արփի Արարատեան	Ժողովուրդի Զայն (Օր.)
Նաւասարդ	Դափնի	Ժողովուրդի Զայն (Ամս.)
Ուսանողաց	Հայ Գրականութիւն	Իշամեղու
Սիրահարներու	Միութիւն Հանդէս Հաշտե-	Լաստ
Սուրբ Փրկիչ (հին)	նից	Լիբանան
Սուրբ Փրկիչ (նոր)	Մուսայֆ	Լոյսի ժառանգ
Տարեցոյց (Ղազարեան)	Շտեմարան Պիտանի Գի-	Լրատու
Տարեցոյց (1914)	տելեաց	Խարոյկ
Տարեցոյց Լիւա	<i>Տարեգիրք</i>	Խօսնակ
Օրացոյց (Պապիկեան)	Եղանակ (1839)	Ծիածան
Օրացոյց - Տօնացոյց		Ծիլ
ԳԱԻԱՌ	ԼԻԲԱՆԱՆ	Կայծ
Ալեակ	Ազդակ (Շար.)	Կրթասիրաց
Ապառաժ	Ազդակ (Մարգ.)	Հայ Գիր
Արծիւ վասպուրականի	Ազդարար (Շար.)	Հայ Կեանք
Արծուիկ Տարօնոյ	Ազդարար (Օր.)	Հայ Մանուկ
Բողբոջ	Այգ (ձեռագիր)	Հայ Ուսանող
Դէտ	Այգ (խմորատիպ)	Հայ Պատանի
Եփրատ	Անի	Հասկափաղ
Կոչնակ	Առաօտ	Հարուածային
	Արարատ (Բացառիկ)	Հոս-Հոս

Հեմ Արի
 Մեր Կեանքը
 Յարդգող
 Նախաբայ
 Նոր Աշխարհ
 Նոր Կեանք
 Նոր Ուղի
 Նոր Սինեմա
 Նոր Փիւնիկ
 Շարժում
 Ովասիս
 Որբաշխարհի Աստղը
 Պրիսմակ
 Զահակիր
 Սահակ Մեսրոպ
 Սիւն
 Սինե Աշխարհէն
 Սինե Վէպ
 Սինե Սօֆ
 Սիփան
 Սփիւռ
 Սուրբ Մեսրոպ
 Վերելք
 Տուն
 Յայդալոյս
 Փարոս
 Փիւնիկ
 Փորձ
 Lipanan
 Horizon

Տարեդիրք

Ամենուն Նոր (Տօլպագեան)
Լիբանահայ Պատկ. Օրա-
ցոյց
Հայագիտական Հասկ
Հայրենի Օրացոյց
Հոս Հոսի

Շնորհաց Յօզեր
Ոսկեգետակ
Միփան
Մարիսահայ (Պալեան)
ՀԱՐԱՍՏԱՆ
Մամկոտրդ
Մարտ Կեօղեցի
Իրավուն Գիր Պրոստ
Գրական Գրքեր
Երեսան
Էջմիածին
Ժողովրդ. Լուսավոր
Լեւինեան Ուղիով
Խորհրդ. Հայաստան
Խորհրդ. Գրականութ
Հայաստանի Ֆիզկուլ
նիկ
Ղափան
Նորֆ
Ոգնի
Պատմաբանասիրական
Հանդէս
Պիոնէր
Պիոնէր Կանչ
Պիոնէրական Տօնը
Սովետ. Գրականութի
Սովետ. Դպրոց
Սովետ. Հայաստան (Ս
Սովետ. Հայաստան (Ս
Սովետ. Մանկավարժ
Հայկական ՍՍՌ Գե

Հայկական ՍՍՌ-ի Գիտու-Ներուսադէմ
քիմիներու Ակադեմիա-Ժառանգաւոր
յի Տեղեկագրեր (կեն-կեանք եւ Գիտելիք
սարանական, հասարա-Հայ Դիտակ
կական, բեքնիքական, Հայ Սքաւոք-
քիմիական, փիգիքո-Հ. Մ. Ը. Մ.
մաքեմաքիքական, եր-Միուքիւն
րաքանական) : Զաւ-Թաղ

ԿԻՊՐՈՍ
Գրասէր
Նոր Արաֆս
Լիպրահայ Տարեգ.

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ
Ազգասէր
Ազդարար
Բանասէր
Նոր Ազդարար

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ
Ալիք
Այսամադդ
Արեւելք
Արմազանգ
Երկունք
Հորիզոն
Նայիրի
Նոր Կեանք
Նոր Սերունդ
Նոր Օր (Օր .)
Նոր Օր (Պարբ .)
Պատգամաբեր
Փասաքեմբո
Փունջ
Օլիմբոս
L'Arménie
Տարեգ . Յու

ՊԱՂԵՍՏԻՆ

Ովասիս
 Պատգամաւոր
 Սիոն (հին)
 ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ
 Ալիք (Ամս.)
 Այգ
 Առաւօտ
 Արմենուհի
 Արշալոյս
 Արուսեակ
 Արփի
 Բորոխ
 Գաղափար
 Գործ
 Զանգակ
 Իրանի Աշխատաւոր
 Լոյս
 Հորիզոն
 Դարաբաղ
 Մինարէք
 Միտք
 Նաւասարդ
 Նոր Հասկեր
 Նոր Զուգայի Աւետարեր
 Նոր Պատգամ
 Շաիդ
 Պահակ
 Վերածնունդ
 Յախաւել

Տարեգրքեր

Պարսկահայ

✓ ՊԵՆՃԻՔԱՆ

✓ Գիտութիւն

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

Ազատ Խօսք

Գրութեան Խաչի Օր

Խոռով

Հայաքերք
 Հայաստան
 Հայեյի Աշխարհի
 Մեղու
 Մրգաստան
 Ուսումնարան
 Պալանեան Մամուլ
 Պարտէզ
 Տարօնի Արծիւ
Տարեգրքեր
 Հայկարան
 Պուլկարահայ

ՌՈՒՄԱՆԻԱ

Գարուն

Գիտութիւն – Գիտելիք

Կոկոն

Հայաստանեան Ճակատ

Հայ Մամուլ

Հրագդան

Նաւասարդ

Նորավել

Նոր Արշալոյս

Տարեգրքեր

Հայրենի

ՌՈՒՄԻԱ – ԿՈՎԿԱՍ

Ազգագր. Հանդէս

Ալեմգիր

Աղբիւր

Աշխատանք

Առողջապահական Թերթ

Արարատ

Արարատ (Էջմիածին)

Արաքս

Արշալոյս

Արօր

Բանբեր

Գործ

Երկիր
 Ժամանակ
 Ժայռ
 Ի Զէն
 Էռմայ
 Ծիլն Աւարայրի
 Կովկաս
 Կովկասի Առաւօտ
 Կռունկ Հայոց Աշխարհի
 Համբաւաւոր
 Հայկական Աշխարհ
 Հանդէս Գրականական եւ
 Պատմական

Հասկեր

Հիւսիս

Հիւսիսափայլ

Հովիտ

Հովիւ

Հորիզոն

Ճոաբաղ

Մանկավարժանոց

Մարտ

Մշակ

Մուրն

Նոր Դար

Նոր Խօսք

Ոստիկ

Վտակ

Տարագ

Ժորժ

Տարեգրքեր

Գարուն

Գեղարուեստ

Լոյս

ՍՈՒՐԻԱ

Ազգ. Խաւմանիկներ

Առաքելալ

Աւարայր	Վահագն	Արագած (Շաբ .)
Բամբին	Տարազիր	Արագած (Երկշ .)
Բուրատան	Տարօնի Արծիւ	Արագած (Պարբ .)
Գրասէր	Տեղեկատու	Արածանի
Գիտական Շարժում	Փռնիչ	Արաքս
Դէպի Երկիր	Քրիստոնեայ Գործաւոր	Արեւմուտք
Եփրատ	Le Réveil du Sandjak	Արձագանգ Փարիզի
Զարգացի՛ր	<i>Տարեգրքեր</i>	Արձագանգ Ղազարտուրեան
Զարթոնք	Արեւելք	Արմենիա
Զարթոնք (Փրանս .)	Դամասկահայ	Բանասէր
Խաչքուն	Մանանայ	Բանբեր
Լոյս	Սասուն	Բուժանք
Կանքեղ (1932)	Սուրիական Ալպում	Դուրան
Կանքեղ (1952)	Սուրիահայ	Դիտութիւն
Կալոօշ (Պապօշ, Լիլա, Նոյ . 29, Հոռոփի Շա- բաթք, Ծաղիկներ)	Տաքեւ	Դրօշակ
Կեանք	Տիգրիս	Երկունք
Հայ Ծերանոց	ՎԵՆԵՏԻԿ	Երեւան
Հայկազն	Գեղունի	Զանգ
Հայ Զայն	Դիտակ Բիւզանդեան	Զէյթուն
Հայ Պատանի	Եղանակ Բիւզանդեան	Զուարթնոց (Ամս .)
Հայրենասէր Պատանի	ՎԻԵՆՆԱ	Զուարթնոց (Պարբ .)
Հիւսիսայգ	Արեգ	Ժողովուրդ
Հոս-Հոս	Եւրպա	Լոյս Փարիզի
Մշակույթ		Լուսաբաց
Յոյս	ՅԻՄՆՍԱ	Լուսադրիւր
Նայիրի (Ամս .)	Ազատամարտ	Խարտոց
Նոր Աւետարեք	Ազատ Խօսք	Կալոօշ
Նոր Աւետարեք (քրք .)	Ազգ	Կէս-Կատակ, Կէս-Շիտակ
Ռատմ	Ամսօրեակ	Կովկաս
Պարբերաբերք- Հայ Կար . Ամբոց		Հանքն
Առաջնորդարանի	Այսօր	Հայ Արի
Պարման	Անահիտ (Իրն)	Հայաստանի Զայն
Սեւան	Անահիտ (նոր)	Հայեղի Աշխարհի
Սուրիա	Ազազայ	Հայկաշէն
Սուրիական Մամուլ (Երկ .)	Ազտակ	Հայ Կամաւոր
Սուրիական Մամուլ (Ամս .)	Առողջ Կեանք	Հայ Կեանք
		Հայ Սիրտ
		Հ . Մ . Բ . Մ .

Հնչակեան Մամուլ	Նոր Հաւատք	<i>Haïastan</i>
ՀՕԿ	Ուսանող	<i>La Voix de l'Arménie</i>
Յօդ	Զանգ	<i>Notre Voix</i>
Մասեաց Աղանի	Վերածնունդ	<i>Paris .. Levant Médical</i>
Մարտկոց	Վերապրիլ	<i>Revue des Etudes Arméni-</i>
Մենք	Վերելք	<i>iens</i>
Մեր Տունը	Վէմ	<i>Տարեկրքեր</i>
Միութիւն	Տարագիր	Զուարթնոց
Մշակոյթ	Օշական	Կեանք եւ Արուեստ
Նայիրի Աշխարհ	<i>Ֆրանսերէն</i>	Կալոսոշ
Ներկայ	<i>Aiguillon</i>	Հայուն
Նոր Աշխարհ	<i>Bulletin Arm.</i>	Շնորհաց Յօդեր
Նոր Երկիր	<i>de l'Union des</i>	Փարիզահայ
Նոր Կեանք	<i>Médecins Armeniens</i>	Ֆրանսահայ

Արդար է որ հոս յիշատակենք անունները այն հաստատութիւններուն եւ անհատներուն, որոնք սիրայօժար մեզի տրամադրած են մեր հաւաքածոյին պակտող բերքեր եւ զրբեր :

ԿՈՒՆ ՏԱՆՔ ՔԱՆԱԿԻ ԿԱՐԳՈՎ

Ճեմարան	63
Հայկազեան Գոլէն	23
Անթիլիասի Մատենադարան	32
Պրն. Արտաշէս Տէր Գեորգեան	200
Պրն. Գրիգոր Պողարեան	98
Պրն. Միհրան Սէփէրեան	34
Անճնական հաւաքածոյ	600

Ընդհ. Գումար 1050

ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ՑՈՒՑԱՅԱՆԴԷՍ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅ ԱԻԵՏ. ԳՈԼԷՃԻ 40-ԱՄԵԱԿԻՆ (1923—63)

ԵՒ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ 170-ԱՄԵԱԿԻՆ (1769—1964)

ԿԸ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԻ ՇՈՒՐՋ 1100 ԹԵՐԹ

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ԲԱՑ Է ՍՄԷՆ ՕՐ	Կ. Ե. ԺԱՄԸ 4 — 9
ԻՍԿ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ	Կ. Ա. ԺԱՄԸ 10 — 12
	Կ. Ե. ԺԱՄԸ 4 — 9

ՅուզաՀանդէսի վայր՝ ՀԱՅ ԱԻԵՏ. Ա. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԱՆԴԻՍԱՍՐԱՀ (ՄԷՔՍԻՔ ՓՈՂՈՅ) :

ԳԻՆ 1 ԼԻԲ. ՈՍԿԻ

ՀԱՍՅԷ

Mr. ARDACHES DER KHATCHADOURIAN

Karm-el-Zeytoun, No. 23

Achrafié, Beyrouth

LIBAN